

Урок 3

Поняття, ознаки та функції держави

Держава існує не для того,
щоб перетворити земне життя на рай, а для того,
щоб завадити йому остаточно перетворитися на пекло.

М. Бердяєв

Очікувані результати

Після цього уроку ви зможете:

- пояснювати та застосовувати поняття: держава, форма держави, державний лад, механізм держави, громадянське суспільство
- називати ознаки державної влади
- характеризувати причини та закономірності виникнення держави, функції держави, державний лад, правову державу
- на практиці розрізняти ознаки та функції держави.

Як ви розумієте епіграф до уроку?

1. Державна влада.

Слово «влада» означає право та можливість розпоряджатися, керувати ким-небудь або чим-небудь. У широкому значенні це поняття вживають, аналізуючи не тільки стосунки між людьми, але й взаємодію людини з навколишнім світом (наприклад влада людини над природою). Однак перш за все влада розглядається як характеристика стосунків між людьми.

У повсякденному житті ми стикаємось із різними видами влади: батьків над дітьми; лідерів над групою чи партією; адміністрації над робітником; особи, що має релігійний сан, над вірянами тощо.

Одним із найважливіших проявів влади є *політична влада*, що характеризується реальною здатністю певної соціальної спільноти або індивідів, які відображають їх інтереси, реалізовувати свою волю за допомогою політики й правових норм.

Одним із різновидів політичної влади є *державна влада*, яка характеризується можливістю надавати своїм рішенням загальнообов'язкового характеру й забезпечувати їх виконання силою примусу.

Ознаками державної влади вважають:

- легітимність (засновується на положеннях права і закону);
- верховенство (посідає найвище місце у владній ієрархії певного суспільства);
- суверенність (незалежність від будь-якої влади всередині країни та поза її межами);
- публічність (здійснюється офіційно, за допомогою спеціально створених органів і установ);
- політичність (застосовується шляхом вольового впливу на суспільство).

За умов існування демократії державна влада походить від народу, здійснюється від імені народу та задля народу, тобто кожен громадянин має право на участь в управлінні державними справами. Громадяни можуть

реалізовувати це право за допомогою інститутів безпосередньої та представницької демократії.

За умов демократії суспільні й державні інтереси визначаються волею більшості. При цьому завданням держави є забезпечення інтересів меншості. У демократичному суспільстві влада має особливе призначення: утвердження авторитету права, захист прав і свобод людини, дія на користь усього суспільства, утвердження гуманістичних цінностей на всіх рівнях суспільних відносин, сприяння встановленню режиму законності.

Упродовж свого існування держава й суспільство взаємодіють, впливаючи одне на одного. Механізм цієї взаємодії визначає *політична система суспільства*.

2. Поняття та ознаки держави

У спеціальній науковій літературі існує чимало визначень поняття «держава», які розкривають такі аспекти:

- держава як організація політичної влади;
- держава як апарат влади;
- держава як політична організація всього суспільства.

Визначити загальне поняття держави, яке охопило б всі без винятку ознаки і властивості кожного з її періодів у минулому, сучасному і майбутньому, майже неможливо. Найбільш загальним, але не ідеальним, буде наступне визначення:

Держава — це суверенна політико-територіальна організація суспільства, що має владу, яка здійснюється державним апаратом на основі правових норм, що забезпечують захист і узгодження суспільних,

групових, індивідуальних інтересів з опорою, у разі потреби, на легальний примус.

Водночас будь-яка держава має низку таких загальних *ознак*, що виявляються на всіх етапах її розвитку:

- *Територія і населення* (кордони, адміністративно-територіальний поділ, громадянство)
- *Суверенітет* (здатність держави проводити самостійну внутрішню і зовнішню політику)
- *Формальні реквізити* (державні символи: герб, гімн, прапор)
- *Грошова одиниця*
- *Публічна влада* (органи державної влади)
- *Наявність органів державного примусу* (армія, поліція, служба безпеки держави)
- *Податки* (обов'язкові платежі на користь держави)
- *Право* (загальнообов'язкові правила поведінки, встановлені державою)

3. Функції держави

Функції держави - це основні напрями її діяльності на певних етапах розвитку, у яких виражається її сутність та призначення.

Конкретні функції держави, а їх досить багато, доцільно розглядати за видами. Загалом функції держави можна поділити на такі групи:

За соціальною значущістю – основні та неосновні.

Основні функції – найважливіші напрями діяльності держави щодо здійснення стратегічних завдань, що стоять перед нею у конкретний історичний період. До них належать функції оборони, підтримання зовнішніх

відносин, охорони правопорядку, регулювання економіки, гарантування екологічної безпеки, розвиток культури, організація освіти населення та ін.

Неосновні функції - напрями діяльності держави зі здійснення конкретних завдань у другорядних сферах суспільного життя. До них належать: управління персоналом, матеріально-технічне забезпечення та управління державним майном тощо.

Залежно від територіальної спрямованості – внутрішні та зовнішні.

Внутрішні функції – такі напрями діяльності держави, у яких конкретизується внутрішня політика стосовно економічних, ідеологічних, екологічних, культурних та інших аспектів життя суспільства. До них належать: регулювання економіки, захист усіх форм власності, гарантування екологічної безпеки, охорона правопорядку та ін.

Зовнішні функції – основні напрями діяльності держави за її межами у взаємовідносинах з іншими державами, світовими громадськими організаціями і світовим співтовариством у цілому. Функціями є: організація співробітництва з іншими суб'єктами міжнародних відносин, захист державного суверенітету, підтримка миру в регіоні, культурний та освітній обмін тощо.

За часом здійснення – постійні та тимчасові.

Постійні функції – напрямки діяльності держави, що здійснюються на всіх етапах її розвитку. Більшість функцій, здійснюваних державою, є постійними.

Тимчасові функції – напрямки діяльності держави, що обумовлені конкретним етапом історичного розвитку суспільства. Прикладом тимчасових можуть бути функції стабілізації економіки в перехідний період, проведення антитерористичної операції.

За сферами суспільного життя – гуманітарні, економічні та політичні.

Гуманітарні функції: забезпечення, охорона та захист основних прав людини; охорона природного середовища; соціальне забезпечення; освіта, виховання, розвиток культури тощо. У міжнародній сфері - це участь у

міжнародному забезпеченні та захисті прав людини; допомога населенню інших країн (у разі стихійного лиха, кризових ситуацій тощо); участь у захисті довкілля; участь у міжнародному культурному співробітництві.

Економічні функції: створення умов для розвитку виробництва на основі рівноправного визнання і захисту різних форм власності на засоби виробництва; організація виробництва на державних підприємствах; організація та стимулювання наукових досліджень. У міжнародній сфері - це участь у створенні світової економічної системи на основі міжнародного розподілу та інтеграції виробництва і праці; участь у розв'язанні господарських та наукових проблем (енергетичної, використання Світового океану, досліджень і освоєння космосу тощо).

Політичні функції: створення демократичних умов для вільного волевиявлення і врахування інтересів різних соціальних груп суспільства, зокрема для діяльності різноманітних політичних партій та інших громадських об'єднань; охорона і захист законності та правопорядку. У міжнародній сфері до політичних функцій належить організація, підтримка і розвиток міждержавних договірних відносин на основі загальновизнаних принципів міжнародного права; участь у забезпеченні ненасильницького миру в усіх регіонах планети.

Отже, сучасні держави найрозвиненіших суспільств забезпечують задоволення загальнолюдських потреб, здійснення та захист основних прав людини. Їх економічною основою є наявність серед населення значної кількості власників засобів і результатів виробничої діяльності та рівноправність різних форм власності: приватної, муніципальної та державної.

Після опрацювання теоретичного матеріалу дайте відповіді на питання для самоконтролю.

Питання для самоконтролю

1. Поясніть терміни «державна влада», «держава», «функції держави».
2. Назвіть ознаки держави.
3. Проаналізуйте матеріали мас-медіа та знайдіть у них інформацію про те, як Україна виконує ту чи іншу функцію. Занотуйте кілька прикладів.
4. Поміркуйте: якби сьогодні зникла держава, як це позначилося б на вашому житті та суспільстві в цілому.

Після опрацювання теоретичного матеріалу та відповідей на питання для самоконтролю відпочиньте, виконавши вправи з **фізкультхвилинки (руханки)**. Перевірте, чи все вам зрозуміло з даної теми уроку, переглянувши **презентацію** до заняття. За бажанням, для отримання додаткової інформації, перегляньте **відеоурок**.